

Fríðönd í nágrenninu Snæfellsjökull og Þjóðgarðurinn

Þjóðgarðurinn Snæfellsjökull og fríðönd í nágrenninu

Þjóðgarðurinn Snæfellsjökull var stofnaður 28. júní árið 2001 í þeim tilgangi að vernda bæði sérstæða náttúru svæðisins og merkilegar sögulegar minjar. Jafnframt er markmiðið að auðvelda fólki að ferðast um svæðið og kynna því. Þjóðgarðurinn Snæfellsjökull er vestast á Snæfellsnesi og flatarmál hans er um 170 km². Að sunnan liggja mörk hans um austurjaðar Háahrauns í landi Dagverðarár en að norðan á austurmörkum Gufuskálalands. Jökulhetta Snæfellsjökuls er innan

fríðöndi um 0,6 km² að stærð. Þar eru sérkennilegar klettamyndanir sem hafa mótask af briminu og óvíða er hægt að skoða ritu í jafnmiklu návígi og í gjám á Annarstapa. Náttúruvættið Bárðarlaug er rétt ofan við Hellna. Bárðarlaug er forn gígur með tjörn í botni sem ísaldrjökullinn hefur sorfið. Þjóðgarðar og fríðöð svæði eru þjóðareign sem frjálst er að fara um, en virða ber þær reglur sem þar gilda.

Landslag

Strönd Snæfellsness er fjölbreytileg þar sem skiptast á grýttir vogar, strendur með ljósum eða svörtum sandi og snarbrattir sjávarhamrar, með iðandi

Þjóðgarðsins. Þjóðgarðurinn hefur þá sérstöðu meðal íslenskra þjóðgarða að vera sá eini sem nær í sjó fram.

Tvö fríðönd og eitt náttúruvætti heyrja undir stjórni þjóðgarðsins. Búðahraun er á sunnanverðu Snæfellsnesi og var austurhluti þess gerður að fríðöndi árið 1977, alls rúm 9 km² að flatarmáli. Hraunið er eitt fegursta gróðurlendi landsins þar sem um 130 tegundir háplantna hafa fundist, þ.á.m. 11 af þeim 16 tegundum burkna sem vaxa á Íslandi.

Ströndin við Annarstapa og Hellna var gerð að fríðöndi árið 1979 og er

fuglalífi um varptímann. Láglandið innan þjóðgarðsins er að mestu hraun sem runnið hafa frá Snæfellsjökli eða eldvörpum á láglandi. Hraunin eru víðast þakin mosa en inn á milli má finna fallega, skjólsæla bolla með gróskumiklum gróðri. Láglandið á sunnanverðu Snæfellsnesi er forn sjávarbotn sem risið hefur síðan ísöld lauk. Hamrabeltin upp af láglandinu eru því gamlir sjávarhamrar. Snæfellsjökull gnæfir tignarlegur yfir umhverfinu og greinilega má sjá hvernig hraunstraumar og hraunfossar hafa runnið niður eftir hlíðum hans. Undirfjöll hans, svo sem Hreggnasi, Geldingafell og Svörtutindar, eru margbreytileg að lögun. Eysteinsdalur

Úr Eysteinsdal

- ### Skýringar
- Gæstastofa
 - Viti
 - Kirkja
 - Upplýsingar
 - Bilastæði
 - Skipsstrand
 - Tjaldsvæði
 - Golfvöllur
 - Fríðlystar fornminjar
 - Fuglaskoðunarstaðir
 - Reiðleið
 - Gönguleið, stikuð
 - Gönguleið, óstikuð
 - Þéttbýli
 - Aðalvegur
 - Annar vegur
 - Vegarslóð
 - Fríðönd
 - Náttúruvætti
 - Þjóðgarðsmörk

Símar þjóðgarðsins eru 436 6888 og 436 6860.
Fax 436 6861. Netfang er snæfellsjokull@ust.is og heimasíða þjóðgarðsins er þjá www.umhverfisstofnun.is

UMHVERFISSTOFNUN
Suðurlandsbraut 24 - 108 Reykjavík
Sími 591 2000 - Fax 591 2020
www.umhverfisstofnun.is

Texti: Þjóðgarðurinn Snæfellsjökull Guðbjörg Gunnarsdóttir og Ragnhildur Sigurðardóttir
Ljósmyndir: Jóhann Óli Hilmarsson, Gunnar Óli Sigmarsson, Snævarr Guðmundsson, Guðbjörg Gunnarsdóttir og Linda Björk Hallgrímsdóttir. Kortagerð: Jón Órvar Geirsson Jónsson.
Kortin voru gerð samkvæmt gögnum frá Landmælingum Íslands.
Umbrót: Ingi Rafn Ólafsson Prentun: GuðjónÓ - vísuvæn prentsmiðja Útgáfunúmer: UST-2009/06

gengur upp frá láglendinu að norðanverðu og þar er komið í annað landslag, dal girtan fjöllum sem kalla á göngufúsa fætur. Ofar í landinu og nær Jökulhálsi eru vikurflákar og land sem er nýlega komið undan jökli. Norður af Búðum eru Mælifell og Axlarhyrna áberandi fjöll. Frá Arnarstapa og Hellnum blasir við sjónum Stapafellið sem er 526 m hátt móbergsfjall. Efst á því eru hamrar sem kallast Fellskross. Nokkrir fallegir fossar eru á svæðinu. Bjarnarfoss fellur fram af samrabeltinu í hliðarbrúnninu upp af Búðum. Í honum stendur fjallkona og falla úðaslæðurnar um herðar henni og barm. Hún sést best frá veginum, þaðan sem beygt

Stöðuvatn í Þingvallavatni

er niður að Búðum, og ofan frá Fróðárheiði. Klukkufoss er við rætur Hreggnasa og er stuðlaberg allt um kring. Nokkru austar, í Blágíli, falla tveir fossar í einn hyl og hafa þeir verið nefndir Þverfossar.

Jarðfræði

Jarðfræði Snæfellsness er afar fjölbreytt og þar eru jarðmyndanir frá nær öllum tímabilum í jarðsögu Íslands. Eldstöðvakerfið sem kennt er við Snæfellsjökul er sterk landslagsheild og sýnir menjar eftir einstæð eldsumbrot,

88 m hárgigur og úr honum rann hraunið fyrir 5000–8000 árum. Austurhluti Búðahrauns er helluhraun og þar hafa fundist nokkrir hellar, þekktastur þeirra er Búðahellir. Margar sögur eru til um hellinn, m.a. var talið að hann væri botnlaus og göng lægju úr honum undir Búðaklett og í sjó fram. Göngin áttu að liggja að Djúpakeri en það er austur undan Búðahrauni. Hraunið stendur á sjávarbotni og leikur sjór um undirstöðu þess. Sjór kemur jafnvel upp í dýpstu gjótum á stórstraumsflóði. Meðal jarðfræðinga er hraunið þekkt fyrir þríðilótt berg, gulgrænir dílar eru ólívín, hvítir plagióklas og svartir dílar eru píroxen.

Þingvallavatn og Þingvellir í Búðum

bæði frá síðasta jökulskeiði og eftir að ísöld lauk. Kerfið er u.þ.b. 30 km langt og nær frá Mælifelli í austri að Öndverðarnesi í vestri og jafnvel lengra. Yfir 20 hraun tilheyra kerfinu. Lífæð eldstöðvakerfisins er kvikuþró sem liggur á nokkurra kílómetra dýpi undir jöklinum sjálfum. Mest ber á jarðmyndunum frá síðasta jökulskeiði og nútíma í og við þjóðgarðinn. Fjöllin norðan Snæfellsjökuls eru úr móbergi og hafa myndast við gos undir jökli eða í sjó. Svalþúfa er líklegast austurhluti gígs sem gosið hefur í sjó og Lóndrangar gígtappar. Hraun eru áberandi í landlagi þjóðgarðins, bæði úfin apalhraun og sléttari helluhraun.

Lóndrangar gígtappar í Búðum

Þingvallavatn og Þingvellir í Búðum

Stór hluti þeirra hefur runnið úr Snæfellsjökli, bæði úr toppgígnum og úr gígum í hliðum fjallsins. Hraunmyndanir eru margbreytilegar og fallegar og er svæðið auðugt af hellum. Ferðamönnum er eindregið ráðið frá því að fara í þá nema í fylgd kunnugra. Á láglendi eru eldvörpin Purkhólar, Hólahólar, Saxhólar og Öndverðarneshólar og umhverfis eru hraun sem runnið hafa úr þeim. Búðahraun er nefnt Klettshraun í fornum heimildum og eldstöðin í miðju hrauninu heitir Búðaklettur. Búðaklettur er þó ekki klettur heldur

verndari svæðisins. Jökullinn hefur orðið bæði innlendum og erlendum skáldum og listamönnum að yrkisefni og veitt öðrum innblástur í gegnum tíðina. Sumir finna sterk áhrif frá jöklinum og telja að hann sé ein af sjö stærstu orkustöðvum jarðar.

er mest áberandi, enda stærstir, en töfugur er algengt og þrílaufgur og þríhyrnuburkni vaxa víða. Í hrauninu er einnig að finna blómlendi og vallendisbolla, lyngfláka, mosaþembur og klettagróður, birkirunna og stöku reynitré. Af tegundum sem ná mikilli hæð í hrauninu má nefna mjaður, blágresi og sóleyjar. Í sandinum má m.a. finna túnvingul og melgresi, tágamuru, klóelftingu, brennisóley, holurt, blóðberg, hvítmöðru, lambagras og túnfilli.

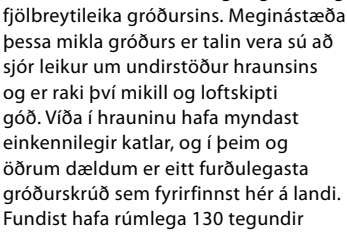
Gróður

Jarðvegur á utanverðu Snæfellsnesi er víða gljúpur og heldur illa vatni en gróðurlendi er þó margbreytilegt, frá fjöru til fjalls. Strandgróðurinn er afar fjölskrúðugur og víða eru tærar tjarnir með litfögru þangi og þara. Mosinn er oft þykkur á hraunum og blómjurtir í bollum og gjótum. Trjágróður er takmarkaður, og engin há tré, en finna

Lóndrangar gígtappar í Búðum

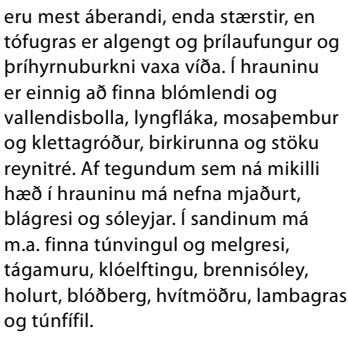
má birki- og reynihrislur í hraungjótum. Á meðal sjaldgæfra tegunda sem vaxa á svæðinu eru skrautpunter og ferlaufungur sem er fríðlýst tegund. Lyngmóar eru útbreiddir á Snæfellsnesi og víða góð berjalönd. Búðahraun var fríðað að stórum hluta vegna grósku og fjölbreytileika gróðursins. Meginástæða þessa mikla gróðurs er talin vera sú að sjór leikur um undirstöður hraunsins og er raki því mikill og loftskipti góð. Víða í hrauninu hafa myndast einkennilegir katlar, og í þeim og öðrum dældum er eitt furðulegasta gróðurskrúð sem fyrirfinnst hér á landi. Fundist hafa rúmlega 130 tegundir

Fjallið er virk eldkeila sem hefur hláðist upp í mörgum hraun- og sprengigösum á síðustu 800 þúsund árum. Toppgígurinn er um 200 metra djúpur, fullur af ís og girtur íshörmum. Hæstu hlutar hans eru þrjár þúfar á barmi gígskálarinnar, kallaðar Jökulþúfur og er Miðþúfan þeirra hæst. Jökullinn hefur minnkað á undanföllum árum og er nú um 11 km² að flatarmáli. Hliðar jökulsins eru einkar fallegar og víða fléttast hraunið í reipum niður hliðarnar. Síðast graus í jöklinum fyrir um 1800 árum og var það stórgos. Þá barst ljós aska yfir norðanvert Snæfellsnes og Vestfirði. Hraun rann niður suðurhlíðar fjallsins og er t.d. Háahraun úr því gosi. Sagt er frá því í Bárðar sögu Snæfellsáss að Bárður hafi gefist upp á samneyti við fólk og að lokum gengið í jökulinn. Upp frá því er Bárður af sumum talinn

Þingvallavatn og Þingvellir í Búðum

plantna í hrauninu og við fyrstu sýn vekja burknarnir oftast mesta athygli. Alls hafa fundist 16 tegundir burkna á Íslandi og af þeim vaxa 11 í Búðahrauni. Fjöllaufungur, dílaburkni og stóriburkni

rjúpa eru algeng. Skógarbróstur er í hraungjótum og nálægt byggð. Haförn varp í Lóndröngum fram yfir aldamótið 1900. Fálki og smyrill eru fágætir. Vor og haust æja fargestir, fuglar sem verpa norðar, eins og tildra, margæs og rauðbrystingur. Fleiri tegundir koma við, þótt í minna mæli sé. Æðarfugl er algengasta andategundin við ströndina. Stór kríuvörp eru á Arnarstapa og á Rífi sem er eitt stærsta kríuvarp Evrópu, en einnig verpir hún á Öndverðarnesi. Kriæn er einkennisfugl Snæfellsbæjar og heillandi á sinn hátt, fingerður og tignarlegur fugl og dugleg að vernda unga sína. Margir verða hálfsmeykir við kriuna þar sem hún ræðst gegn óboðnum gestum og á það til að gogga þá í höfuðið. Þegar vetur er hér á landi heldur kriæn sig á suðurhveli jarðar, líklega við Ísrönd Suðurskautslandsins. Til þess að njóta þjartra samarmáttu yfir varptímann hefur hún komið sér upp sérstakri flugtækni og getur langflug hennar numið allt að 40.000 km á ári.

Ritur

Kriur að rifast

er mest áberandi, enda stærstir, en töfugur er algengt og þrílaufgur og þríhyrnuburkni vaxa víða. Í hrauninu er einnig að finna blómlendi og vallendisbolla, lyngfláka, mosaþembur og klettagróður, birkirunna og stöku reynitré. Af tegundum sem ná mikilli hæð í hrauninu má nefna mjaður, blágresi og sóleyjar. Í sandinum má m.a. finna túnvingul og melgresi, tágamuru, klóelftingu, brennisóley, holurt, blóðberg, hvítmöðru, lambagras og túnfilli.

Þingvallavatn og Þingvellir í Búðum

Önnur dýr

Á gönguferð eftir ströndinni má búast við að sjá sel, bæði útsel og landsel. Ekki eru þó stór lörin innan þjóðgarðsins. Oft er liflegt í pollum og gjótum á ströndinni, einkum þegar sjór er nýfallinn út. Kuðungar, marflær, krabbar, sprettfisks og fleiri smádyr vekja þá áhuga athugulla gesta. Hvalir, t.d. háhyrningur, hrefta og hnisa, eru algengir við Snæfellsnes og er rétt að hafa augun vel opin því þeir sjást oft frá ströndinni. Dýpra undan halda sig stórhveli, s.s. búrhvalur. Talsvert er af ref í hrauninu og meðfram ströndinni. Minkur heldur sig í fjörunnir þar sem æti er helst að hafa. Hagamýs eiga góða daga í hrauninu, og ef horft er eftir hinu smáa má sjá ýmis smádyr tritla um.

Sagan

Vestasta hluta Snæfellsness er ekki oft getið í fornritum en þá helst í tengslum við skreiðarflutninga undir Jökli. Bárðar saga Snæfellsáss er þekktasta sagan sem gerist á þessu svæði, en hún þykir full ævintýraleg og er ekki talin áreiðanleg. Vítað er um bæjarrústir frá landnámstíð, t.d. rústir bæjanna á Fornu-Saxhóli, Berutóftir og Írskubúðir. Fyrr ofan Gufuskála er fjöldi fiskbygga sem enginn veit hverjir hlóðu en þau eru talin vera 500-700 ára gömul og elstu minjar um sjávarútgerð á Norðurlöndum.

Önnur kenning um byrgin er sú að þau hafi verið bænastaðir írskra manna. Um miðja 13. öld fór að lifna yfir fiskveiðum við Ísland og er líklegt að þá hafi fólkí tekið að fjölga undir Jökli. Kirkja var á Ingjaldshóli fyrir 1200 og ný kirkja var reist árið 1317 eða 1318.

Kirkjan var snemma þriðja stærsta kirkja landsins á eftir dómkirkjunum á Hólum og í Skálholti. Ber það vitni um að fjölmennt hafi verið í byggðunum þar í kring, a.m.k. hluta úr árinu. Kirkjur voru einnig á Einarvlóni og Saxhóli og bænhús á Öndverðarnesi fram á miðja 16. öld. Útræði var víða undir Jökli fyrr á öldum og minjar frá þeim tíma eru vel aðgengilegar. Á mörgum stöðum er lending hættuleg og aðstaða erfið svo að þar lagðið sjósókn af þrátt fyrir nálægð við góð fiskimið. Útgerðin var árstíðabundin og því breytilegt hversu margir bjuggu í héraðinu. Líklega er Dritvik þekktasta verstöðin. Þar var ein hrið stærsta vorútver landsins og reru þaðan oft 40 til 60 skip með 200

til 600 vermönnum. Á 19. öld lögðust útverin af vegna breyttra veiðihátta og verkunaræðferða. Með nýri tækni í útgerð og breyttum lifnaðarhættum urðu aðstæður aðrar og vegur þorpanna jókst. Þéttbýlisstaðirnir yst á Snæfellsnesi, Hellissandur, Rif og Ólafsvík, eru allir gamlir útgerðar- og verslunarstaðir. Enn þann dag í dag eru þetta miklir útgerðarstaðir og vestan þar blómleg.

Búðakirkja

Búðarkirkja var fyrst reist árið 1703 af Bent Lárussyni kaupmanni á Búðum. Kirkjan grotnaði niður en var endurreist af Steinunni Sveinsdóttur árið 1848. Sagan segir að það hafi verið að bón Bents, sem hafi vitjað Steinunnar í draumi. Árið 1984 var kirkjan flutt í heilu lagi úr gamla kirkjugarðinum á núverandi grunn. Kirkjan var endurgerð í þeirri mynd sem hún var talin hafa verið 1848. Hún var endurvígð árið 1987 og er fríðud safnkirkja í eigu

Við rætur Axlarhyrnu er bærin Öxl. Á þeim bæ, sem stób til forna við gömlu þjóðleiðina Jaðargötu, bjó fjóldamorðinginn Axlar-Björn. Hann játaði á sig níu morð á ferðamönnum en sumir töldu hann þó hafa drepið 18 manns. Sagan segir að líkin hafi verið geymd í Iglutjörn sem liggur í hraunjaðrinum. Axlar-Björn var lífatínn árið 1596 og dysjaður í þrennu lagi á Laugarholtinu við Hellna. Þannig var komið í veg fyrir að hann gengi aftur.

Búðakirkja

Arnarstapa og Hellnar

Arnarstapa og Hellnar

Arnarstapa og Hellnar

Arnarstapi og Hellnar og örnefni í nágrenninu eru samofin Bárðar sögu Snæfellsáss sem var hálfur maður og hálfur tröll. Bárður gekk á land í Djúpalóni og baðaði sig í Bárðarlaug. Skammt frá gerði hann sér bæ stóran sem hann nefndi Laugarbrekku og bjó þar á meðan hann dvaldist meðal manna. Þorkell, bróðir Bárðar, bjó á þaðan mun hafa verið útræði allt frá landnámsöld og áttu margar jarðir þar uppsátur fram eftir öldum. Þar má enn sjá rústir verubúanna, sem Búðir draga nafn sitt af, auk fiskreita og grjótgærða, lýsis- og lifragryfja og verslunarhúsa Brimakaupmanna. Verslunarhúsin voru seinna flutt austur fyrir ósinn og þar stóð verslinum um 130 ára skeið. Aðfaranótt 9. janúar 1799 gerði eitt hið ofsafengnasta veður sem sögur fara af. Hélt í hendur við rokið stórrigning,

Arnarstapa og Hellnar

þrumur og eldingar, hafrótt og sjávangurur. Í Staðarsveit gekk sjórin 1500 faðma upp fyrir stórstraumsfjöru og tók nærri af Búðakaupstað. Aldamótaárið 1800 var verslunin því aftur flutt vestur fyrir ósinn. Samkvæmt manntali 1703 hafa kringum 100 manns verið til heimilis á Búðum og um langt skeið stóðu Búðir í nánu og beinu sambandi við afkomu fjölmennra sveita. Þar Hvítá í Borgarfirði og vestan frá Öndverðarnesi sótti fólk verslun að Búðum.

Við rætur Axlarhyrnu er bærin Öxl. Á þeim bæ, sem stób til forna við gömlu þjóðleiðina Jaðargötu, bjó fjóldamorðinginn Axlar-Björn. Hann játaði á sig níu morð á ferðamönnum en sumir töldu hann þó hafa drepið 18 manns. Sagan segir að líkin hafi verið geymd í Iglutjörn sem liggur í hraunjaðrinum. Axlar-Björn var lífatínn árið 1596 og dysjaður í þrennu lagi á Laugarholtinu við Hellna. Þannig var komið í veg fyrir að hann gengi aftur.

Úr gestastofu

sýningarinnar í gestastofunni er vermaðurinn og náttúran og er leitast við að sýna hvernig vermenn nýttu náttúruna til að sjá sér farborða. Höfðað er til allra skilningarvita og eru gestir hvattir til að smakka, lykta og reyna. Hægt er að finna eitthvað skemmtilegt fyrir fólk á öllum aldri í gestastofunni.

Aðkoma og þjónusta

Margt hefur breyst til hins betra í þjónustu við ferðamenn frá því að Axlar-Björn kom líkunum af þeim ferðamönnum sem hann myrti fyrir í Iglutjörn. Vegur 574, Útnesvegur, liggur að fríðlöndunum og um þjóðgarðinn. Starfsmenn þjóðgarðsins eru reiðubúinir til aðstoða gesti eftir fremsta megni og veita þeim upplýsingar. Þeir bjóða upp á skipulagðar göngu- og fræðsluferðir og eru gestir hvattir til að kynna sér þær og taka þátt í þeim. Engin gisti- eða veitingaaðstaða er í þjóðgarðinum sjálfum. Tjaldsvæði eru hvorki innan hans né á Búðum en á Arnarstapa er tjaldsvæði. Göngu- og hjólreiðamenn mega tjalda til einnar nætur í þjóðgarðinum. Gisti- og veitingastaðir eru á Búðum, Arnarstapa og Hellnum. Úrval gisti- og veitingahúsa auk tjaldsvæða, er í nágrenni svæðanna og þjóðgarðsins. Sundlaugar eru í Ólafsvík, á Lýsuhóli, í Grundafríði og Stykkishólmi. Næstu matvöruverslanir eru á Hellissandi, Rífi og Ólafsvík. Bensínafgreiðslur eru á sömu stöðum og einnig á Arnarstapa og Vegamótum. Hófum hunda og önnur gæludýr í bandi og þrifum eftir þau úngang.

Arnarstapa og Hellnar

Arnarstapa og Hellnar

Tilgangur fríðlýsingar er að vernda náttúru landsins á þann hátt að fólk gefist kostur á að njóta hennar. Með fríðun er tekið frá land fyrir eðliliga framvindu náttúrunnar, útivist og upplifun manna á náttúrunni. Aukin þekking og skilningur almennings og virk þátttaka í náttúruvernd eru grundvallaratriði til að ná fram þessum markmiðum.

Þingvallavatn og Þingvellir í Búðum

Þingvallavatn og Þingvellir í Búðum

Úr gestastofu

Ágæti ferðamaður

Öllum er frjálst að ganga um land þjóðgarðsins og fríðlandanna en ætlast er til að merktum gönguleiðum sé fylgt þar sem þær eru fyrir hendi. Akstur er leyfður á akvegum og merktum slóðum og hjólreiðar einnig. Hestaumferð er heimil á merktum reiðleiðum. Þeir sem hyggjast fara með hesta um þjóðgarðinn eru beðnir um að hafa áður samband við starfsmenn hans. Göngum vel um náttúruna og vinnum ekki spjöll í henni, svo sem með því að rífa upp gróður, raska jarðmyndunum eða trufla dýralíf. Kveikjum ekki eld á viðavangi og tökum allt sorp með okkur. Hófum hunda og önnur gæludýr í bandi og þrifum eftir þau úngang.

Þingvallavatn og Þingvellir í Búðum

Þingvallavatn og Þingvellir í Búðum

Þingvallavatn og Þingvellir í Búðum

Þingvallavatn og Þingvellir í Búðum

Þingvallavatn og Þingvellir í Búðum

Úr gestastofu